

“ Waterkwaliteit en visbestand in de Zwalm anno 2026 “

De Zwalm ontspringt in de bossen van Vloesberg (Flobecq) en mondt uit in de Boven-Schelde op de grens tussen Nederzwalm en Welden. Het grootste deel van het stroomgebied is heuvelachtig landbouwgebied. Opvallend is dat de Zwalm zelf daar als een blauwgroen lint doorheen kronkelt.

De Zwalm is een speerpuntgebied klasse 3. Het gebied heeft enkel nog natuurlijk herstel nodig om na 2027 de goede ecologische toestand te kunnen bereiken.

1. Waterkwaliteit

[Zie: Integraal Waterbeleid – Bovenscheldebekken – Visie en acties]

Te hoge concentraties aan fosfor en in mindere mate aan stikstof zorgen er voor dat de Zwalm en verschillende zijwaterlopen een matige waterkwaliteit hebben. Ook (afbraakproducten van) bestrijdingsmiddelen belemmeren een goede watertoestand voor de Zwalm. Een aantal bovenlopen (bijvoorbeeld het opwaartse deel van de Sassegembeek) hebben echter een goede biologische waterkwaliteit (speerpuntgebied type 2).

De bovenlopen van de Zwalm stroomopwaarts van Brakel (Sassegembeek, Verrebeek, Dorenbosbeek, Molenbeek en Slijpkotmolenbeek) vertonen net als enkele zijwaterlopen (Traveinsbeek, Boembeek, Passemarebeek en Peerdestokbeek) plaatselijk zeer waardevolle structuurkenmerken en vormen een thuis voor de beekprik, beekforel en rivierdonderpad.

Het vismigratieknelpunt ter hoogte van de Zwalmolen zal worden aangepakt waardoor vismigratie mogelijk is tot in haar bovenloop. Door bijkomende maatregelen rond structuurherstel wordt het visbestand verder in stand gehouden. Op korte termijn zal ook een oeverzone gerealiseerd worden ter hoogte van de mondingszone van de Zwalm.

In een aantal zuiveringsgebieden werd de zuiveringsinfrastructuur nog niet gerealiseerd (Nederzwalm en Brakel-Zegelsem). De verdere uitbouw van het rioleringsstelsel en de aanpak van de puntverontreinigingen in de bovenlopen van de Zwalm zijn een belangrijk aandachtspunt opdat de goede toestand kan bereikt worden.

De Zwalm heeft een onregelmatig regime met lage debieten in droge periodes en veel hogere debieten in regenperiodes. Dat maakt niet alleen dat de beek overstromingsgevoelig is, het brengt ook mee dat in droge periodes vervuiling veel minder verdund wordt. Ondanks alle inspanningen om wateroverlast langs de Zwalm in te perken, blijft de Zwalmvallei gevoelig voor overstromingen. De omgeving van Brakel, Munkzwalm, Nederzwalm en de gebieden ter hoogte van de watermolens zijn het meest overstromingsgevoelig. Na de wateroverlast van november 2010 werden er nog bijkomende GOG's (Gecontroleerd overstromingsgebied) aangelegd op de Molenbeek te Leizemooie en de Maaistraat door de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM). De provincie Oost-Vlaanderen realiseerde reeds een bijkomend overstromingsgebied langs de Verrebeek.

Aansluitend hierop zou het wenselijk zijn om een intelligent sturingssysteem te implementeren waarbij de wachtbekkens van de verschillende waterbeheerders optimaal op elkaar worden afgestemd.

Voor de Zwalm werd in 2019 een participatietraject opgestart dat in 2021 moest leiden tot de opmaak van het Riviercontract Zwalm. Verschillende maatregelen hebben tot doel bijkomende wateroverlast tegen te gaan.

In het stroomgebied van de Zwalm vormt het tegengaan van erosie en rechtstreekse instroom van bodemmateriaal in de waterlopen een bijkomende uitdaging.

Verschillende gemeenten gelegen binnen de Vlaamse Ardennen werken in samenwerking met de erosiecoördinatoren verder aan de uitvoering van de erosiebestrijdingsplannen. De komende jaren kan nog veel winst geboekt worden om nutriënteninflux naar waterlopen te beperken via erosiebestrijdingsmaatregelen langs de waterlopen. De aanleg van een sedimentvang kan als end off pipe maatregel ook een oplossing bieden. Dit wordt door de waterbeheerders vaak samen met een GOG aangelegd opdat wachtbekkens minder snel toeslibben. Mogelijk kan het slib in de toekomst herbruikt worden ten behoeve van landbouw.

Om diffuse verontreiniging, veroorzaakt door landbouwactiviteiten tegen te gaan, is nood aan een strengere en gerichte controle en handhaving van bijvoorbeeld de 5m-zone voor bemesting en de 1m-zone voor grondbewerking en gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

2. Visbestand

[Zie: Integraal Waterbeleid -- Bovenscheldebekken -- Wateruitvoeringsprogramma -- Bekkenbestuur 11 juni 2025]

1) De provincie Oost-Vlaanderen, ANB en VMM voeren maatregelen uit om het visbestand in een aantal boven- en zijlopen te vrijwaren

De bovenlopen en enkele zijlopen van de Zwalm vertonen plaatselijk zeer waardevolle structuurkenmerken en vormen een thuis voor de beekprik, beekforel en rivierdonderpad. Met het oog op het vrijwaren van het visbestand in deze waterlopen voert de provincie Oost-Vlaanderen in overleg met het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) inrichtingsmaatregelen uit.

Hoever staat men?

In de Dorenbosbeek loopt de herintroductie van de beekprik door ANB reeds 5 jaar.

Deze vis leeft gemiddeld 7 jaar als larve in het sediment/zand en leeft dan 1 maand als volwassen dier. De inspanningen voor herintroductie moeten dus zeker 7 jaar worden volgehouden. De beekprik is momenteel zeldzaam maar een goeie indicator voor de waterbodemkwaliteit en structuurkwaliteit van de beek. (4B_D_0230).

Recentelijk werd beslist om voorlopig geen beekprik meer te herintroduceren in de Vlaamse Ardennen vanwege het ontbreken van terugvangsten. Er wordt nu verder ingezet op onderzoek naar larven en hoe zij zich voeden of hoe ze opgroeien in een nieuwe omgeving.

Op de Molenbeek-Velzeke, ter hoogte van de Van Temsches molen legde de provincie Oost-Vlaanderen in overleg met ANB in 2022 een paaiplaats/grindbank aan. (4B_E_0333) Door de hoge erosieproblematiek in de Zwalm raakt deze echter volledig bedekt onder het slib.

Natuurpunt en Oost-Vlaanderen voerden in 2022 een biotoopverbetering uit op de Traveinsbeek. Dit heeft ervoor gezorgd dat de populatie rivierdonderpad fors uitgebreid is naar de benedenstroomse delen van de beek.

Wat staat er te gebeuren?

De provincie Oost-Vlaanderen lost tegen 2027 alle vismigratieknelpunten op in de Verrebeek en de Traveinsbeek waardoor vismigratie nog verder mogelijk wordt. (4B_E_0330, 4B_E_0331, 4B_E_0332).

Voor de Traveinsbeek werd ter hoogte van de Steenbergse Bossen het vismigratieknelpunt opgelost. Via een oproep levend water zal te Strijpen, voor de Van Den Borresmolen, een natuurvriendelijke bypass worden gerealiseerd. De waterloop wordt in een open bedding gebracht en zal meanderend worden aangelegd. Het technisch ontwerp moet nog worden opgemaakt (er is wel een schets met mogelijke toekomstige situatie beschikbaar) en de omgevingsvergunningaanvraag moet nog worden ingediend. Realisatie zal mogelijk in 2028 gebeuren.

De provincie Oost-Vlaanderen herstelde in 2024 de historische loop van de Dorenbosbeek ter hoogte van Lange Haag in Brakel. (4B_E_0327). Er werden 21 vistrappen gerealiseerd en het verval werd uit de beek gehaald. De oude loop is hierdoor een waterbuffer geworden met een erosiepoel en paairiffles. Het volledige traject bedraagt ongeveer 400 m waardoor er veel potentieel in functie van het visbestand is (beekprik en rivierdonderpad).

ANB en VMM achten het onrealistisch om nog een paaiplaats aan te leggen op de bypassen langs de Zwalmolen en Ijzerkotmolen. De kans is groot dat bij hevige regenval dergelijke paaiplaatsen wegspoelen. Mogelijk zijn er elders in het stroomgebied van de Zwalm, zoals in de Dorenbosbeek en Traveinsbeek, wel mogelijkheden voor bijkomende paaiplaatsen. (4B_E_0334).

Het nemen van maatregelen in de Zwalm in functie van het visbestand is zeer moeilijk door de hoge sedimentlast. Zo geraken de paairiffles in de vistrap te Klein Zwitserland continu 'ondergesneeuwd' onder sediment, wat nefast is voor de eitjes van onder andere de beekforel. (4B_E_0335)

De paaiplaats die werd aangelegd in de Zwalm ter hoogte van Topbronnen door de provincie Oost-Vlaanderen in 2022 werkt dan weer wel goed, aangezien in dit traject weinig sediment in de waterloop terecht komt.

Op 17 januari 2024 legde VMM een mobiele krabbensleuf aan op de vismigratieloop die langs de Ter Biestmolen loopt (waterloop de Zwalm). Dit project kadert binnen het Europese CLANCY-project. De valopstelling maakt zowel populatiebeheer als monitoring mogelijk. In de periode mei 2024 werd er grondig onderzoek gedaan naar de krabben. Het blijkt nu dat de Chinese wolhandkrabben vlot de vismigratieloop langs de Ter Biestmolen optrekken en dat de krabbensleuf de krabben onvoldoende tegenhoudt, mogelijk ten gevolge de te sterke stroming of predatie in de sleuf.

In 2025 werd de val opnieuw geplaatst in januari om de stroomopwaartse trek van juveniele krabben uit de Schelde te monitoren. Dit jaar met aanpassingen om de val efficiënter te maken. Op datum van 18 april 2025 werden maar 8 krabben gevangen, wat ver beneden verwachting ligt. Ook op andere locaties liggen de aantallen lager dan andere jaren. Het migratieseizoen van de krabben in 2025 is nog niet ten einde, mogelijk volgen er nog verdere vangsten. Een bijkomende vaststelling was dat de vistrap van Asper, op de Schelde, afgesloten was dit voorjaar. Het is waarschijnlijk dat die blokkade minstens gedeeltelijk het optrekken van krabben tegenhoudt.

In 2025 voert ANB, in overleg met VLM, de provincie Oost-Vlaanderen en de gemeente Brakel, een studie uit naar maatregelen in enkele bovenlopen van de Zwalm om vissoorten te vrijwaren. Op basis van mogelijke habitats voor de rivierdonderpad worden de Dorenbosbeek, Sassegembeek, Molenbeek, Traveinsbeek en Molenbeek-Velzeke geheel of gedeeltelijk meegenomen in deze studie. Deze maatregelen zullen vervolgens in 2026 en 2027 door de waterloopbeheerders, namelijk de provincie Oost-Vlaanderen en de gemeente Brakel, in de praktijk worden gebracht. Hier wordt vooral ingezet op kostenefficiënte maatregelen die op korte termijn kunnen gerealiseerd worden, zoals stroomdeflectoren, grindbanken, dood hout, ... (4B_E_0337, 5B_B_0032). In de zomer zal een bestek worden opgemaakt om de studie op te kunnen starten.

2) Zwalmolen is passeerbaar voor vissen

De Zwalm is een prioritaire waterloop voor vismigratie tussen de Schelde en enkele ecologisch waardevolle bronwaterlopen (bijvoorbeeld de Sassegembeek en de Dorenbosbeek). De Zwalmolen was de laatste van de vijf watermolens die nog een knelpunt vormde. De gemeente Brakel heeft in 2024 te Riebeke in de Roosmeerbeek het vismigratieknelpunt aangepakt in samenwerking met PCM Oost-Vlaanderen.

Vrije vismigratie is weer mogelijk over het volledige traject van de Zwalm. VMM legde in 2022 een vistrap aan langs de Zwalmolen in de bestaande bedding van de Bosvijverloop. Op één zone werden een aantal drempels gebouwd. Op een tweede zone werd op de bodem een laag ruwe breuksteen gelegd die de snelheid van het water afremt. Door de sanering van dit laatste vismigratieknelpunt op de Zwalm is vrije vismigratie over het volledige traject nu een feit. Zo is het grootste deel van de Zwalm bereikbaar voor optrekkende vissen. Dit biedt kansen voor soorten als de serpeling, beekforel, kwabaal en kopvoorn, allemaal typische beekvissen die een snelstromende waterloop nodig hebben en de voorbije jaren weer in deze waterloop werden geïntroduceerd. (4B_E_0336)

Ook de elektromechanica van de afsluitschuif op de vismigratieloop werd geautomatiseerd. Zo kan de loop afgesloten worden bij een verhoogd debiet in de Zwalm. (8A_E_0314)

De Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) werkt momenteel aan een oplossing om een automatische beluchter te koppelen aan een multiparametersonde zodat bij droog weer en eventueel zuurstoftekort onmiddellijk gereageerd kan worden om het visbestand te beschermen.

3) Afvissingen door INBO in de Zwalmbeek

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) heeft onder meer in 2022 en 2023 de Zwalmbeek afgevist.

a) Afvissing in 2022

In 2022 werden 11 vissoorten gevangen, namelijk baars, bittervoorn, blankvoorn, driedoornige stekelbaars, kopvoorn, paling, riviergrondel, tiendoornige stekelbaars, zwartbekgrondel, beekforel en serpeling.

Er werd eveneens gevlekte Amerikaanse rivierkreeft gevangen.

b) Afvissing in 2023

In 2023 werden 7 vissoorten gevangen, namelijk alver, baars, blankvoorn, driedoornige stekelbaars, kopvoorn, paling en zwartbekgrondel.

[Zie: Tabellen in bijlage]

Wolvertem, januari 2026

VERBEIREN Marc

TABEL afvissing INBO Zwalmbeek in 2022

Waterloop	Lambert X/Y	Omschrijving	Gemeente	Provincie	Bekken	Jaar	Nederlandse naam	Gemiddelde Dagvangst (aantal)	Gemiddelde Gewicht (gram)
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	baars	10.33	418.27
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	bittervoorn	1.00	0.20
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	blankvoorn	13.50	35.40
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	driedoornige stekelbaars	29.00	5.10
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	gevekte Amerikaanse rivierkreeft	1.00	10.20
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	kopvoorn	2.00	4.30
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	paling	2.00	292.87
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	riviergrondel	2.00	2.10
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	tiendoornige stekelbaars	1.00	0.40
Zwalmbeek	100684/175621	aan de monding in de Schelde	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	zwartbekgrondel	23.33	80.40
Zwalmbeek	107615/172322	aan de Oude Molen	Zottegem	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	beekforel	1.00	179.70
Zwalmbeek	107615/172322	aan de Oude Molen	Zottegem	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	blankvoorn		
Zwalmbeek	107615/172322	aan de Oude Molen	Zottegem	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	driedoornige stekelbaars		
Zwalmbeek	107615/172322	aan de Oude Molen	Zottegem	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	kopvoorn	11.00	
Zwalmbeek	107615/172322	aan de Oude Molen	Zottegem	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	riviergrondel		
Zwalmbeek	107615/172322	aan de Oude Molen	Zottegem	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2022	serpeling		

TABEL afvissing INBO Zwalmbeek in 2023

Waterloop	Lambert X/Y	Omschrijving	Gemeente	Provincie	Bekken	Jaar	Nederlandse naam	Gemiddelde Dagvangst (aantal)	Gemiddelde Gewicht (gram)
Zwalmbeek	100872/175593	250m SO monding	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2023	alver	1.00	2.30
Zwalmbeek	100872/175593	250m SO monding	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2023	baars	21.00	1239.80
Zwalmbeek	100872/175593	250m SO monding	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2023	blankvoorn	1.00	1.90
Zwalmbeek	100872/175593	250m SO monding	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2023	driedoornige stekelbaars	5.00	9.40
Zwalmbeek	100872/175593	250m SO monding	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2023	kopvoorn	5.00	7832.60
Zwalmbeek	100872/175593	250m SO monding	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2023	paling	2.00	160.20
Zwalmbeek	100872/175593	250m SO monding	Oudenaarde	Oost-Vlaanderen	Boven-Scheldebekken	2023	zwartbekgrondel	2.00	0.80

CIW – oppervlaktewaterlichamen – Bovenscheldebekken

<p>Toon fiches Vlaams waterlichaam</p> <ul style="list-style-type: none"> Karakterisering Doelstellingen Druk en impactanalyse Beoordeling Kwaliteitsnormen gevaarlijke stoffen Toekomstverkenning Reductiedoelen en afwijkingen 	VL11_63	ZWALM	Brakel, Oosterzele, Oudenaarde, Zottegem, Zwalm
<p>Toon fiches lokaal waterlichaam van 1ste orde</p> <ul style="list-style-type: none"> Karakterisering Doelstellingen Druk en impactanalyse Beoordeling Kwaliteitsnormen gevaarlijke stoffen 	L11L1021	ZWALMBEEK	Brakel, Lierde, Maarkedal, Zottegem, Zwalm